

Marta PATÓ

Může Sándor Márai za to, že je Maďar?

Ve svém krátkém příspěvku o některých aspektech recepcce maďarského spisovatele v českém kontextu bych se ráda zamyslela nad paradoxy přijímání maďarské literatury v českém kulturním prostředí vůbec.

Název svého referátu jsem si vypůjčila od Karla Halouna, který se v *Revolver Revue* zamyslel nad grafickým zpracováním Máraiho knih v češtině, jak je vydává nakladatelství Academia (autorem návrhů obálek je Robin Brichta). Haloun odkazem na Haška ironicky podotýká na Brichtovu adresu, že bychom snad alespoň poté, co máme dvacáté století za sebou, neměli již dále Maďary trestat. O jaký trest se ale vlastně jedná?

Haloun vytýká obálkám ve stylu dobových kolorovaných fotografických momentek kýčovitost. A jeho kritika jistě má v případě obálek některých Máraiho titulů v češtině (*Odkaz Ester*, *Čutora*) oprávnění. Není však problém spíše v tom, že se Brichta až příliš nechal inspirovat obálkami budapešťského nakladatelství Helikon, které Máraiho v současnosti v maďarštině vydává? Právě maďarský kulturní kontext – zdánlivě třeba tak podobný ve svých dějinných peripetiích posledního století tomu našemu – nás upozorňuje na to, jak jedinečná každá kultura je a jak těžko přenosné jsou některé její projevy, jsou-li zbaveny svého kontextu. To, co se v maďarském kontextu jeví jako tradiční a (záměrně) konzervativní, může v kontextu našem působit jako cosi zbytečně kýčovitého.

Problematika přijetí Máraiho v českém prostředí je patrná nejen na úrovni knižních obálek, ale svědčí o ní i bezradnost literární kritiky vůči tomuto autorovi. Haloun byl v podstatě jediným kritikem přemýšlejícím o Máraiho díle v dlouhém kontextu vývoje našich literatur. Mnozí z kritiček a kritiků, zcela okouzleni textem, se spokojili s chválou autorova brilantního stylu (Milena M. Marešová), což je u

překladové knížky, myslím, dosti odvážné. Je příznačné, že Máraiho kritiky z per spisovatelů (Josef Moník) se zabývají analýzou Máraiho osobnosti, jeho evropanstvím a světoběžnictvím. Kritická reflexe Máraiho v Čechách je myslím zcela nedostatečná, což ovšem u překladových autorů není nic neobvyklého.

Márai v Evropě a v českých zemích zaujal témata znovu aktuálními, jako je středoevropanství, nové pohledy na dějinné události dvacátého století, reflexe historických menšin na území Rakousko-Uherska. Zároveň byla spolu s Máraim oprášená témata stará, zpracovaná pro českého čtenáře až exoticky přímo. Tak je tomu například s Máraiho velkým tématem zániku měšťanské třídy (toto téma zaujalo v recenzi pro Lidové noviny Petra Zídka), které má v maďarské kultuře silné konotace, je často spojováno se zánikem Uherska. Nelze říci, že by toto téma česká literatura neznala, Máraiho formulace jsou ale metaforicky silně podepřeny, takže je toto téma čitelné i v parable k zániku celé evropské civilizace, tak, jak to bylo formulováno v západní kultuře již mezi dvěma válkami. V národně českém kulturním kontextu, který je silněji poznamenán modernismem, a navíc zde o nějakém rakousko-uherském resentimentu může být řeč jen jako o záležitosti okrajové, je Máraiho téma zániku evropské civilizace lákavým vyvoláváním duchů. Téma regionalismu a patriotismu, které Márai uplatňoval ve svých dílech věnovaných Košicím, souzní s chápáním kultury jako pěstování a kultivace. Máraiho knihy dnes promlouvají ke Košičanům tak, jako k obyvatelům mnohých dalších středoevropských měst poznamenaných ve dvacátém století výměnou a proměnou svých obyvatel.

Přijetí překládaných autorů probíhá samozřejmě zcela jinak, než je to u autorů domácích. Neexistuje žádná chronologie, pouze jednotlivá díla. Asi nemá smysl se pohoršovat nad tím, že *Odkaz Ester* je i románem pro ženy. Márai se spisovatelstvím živil a vedle básní a esejů psal i čtivou beletrii pro střední měšťanskou vrstvu (*Odkaz Ester*, *Čutora*). Formuloval v ní – v souladu s dobovým stylem psaní – často žurnalisticky povrchně, jindy s esejistickou hloubkou, závažné otázky meziválečné civilizace, problematiku společenskou i politickou. Snad právě pro maďarský aspekt zření událostí jsou jeho četné postřehy pro českého čtenáře dnes zajímavé. Možná právě tato žánrová různorodost a proměnlivost dobových kontextů autorova díla (Máraiho tvorba má časové rozpětí sedmi desetiletí) je pro kritiky matoucí. V cizím kontextu tvorba i doba jejího vzniku splývá s „výrobní značkou“ autorova jména.

Je jistě dobře, že Máraiho dílo vychází i v češtině. Je dobře, že jeho romány lidé rádi čtou. Za vydávání Máraiho i za pozornost, která je věnována sousedním literaturám, by bylo vhodné složit hold nakladatelství Academia. Ale nelze. U Máraiho, podobně jako u dalších maďarských autorů, nejde o odvážný nakladatelský čin velkého podniku, který si takovéto počiny může dovolit, ale opět pouze o uvedení autora, který se osvědčil na německém trhu. Márai, jehož novodobé české vydávání je spojeno s autorovým boomem v západní Evropě (úspěch románu *Svíce*

Může Sándor Márai za to, že je Maďar?

dohořívají v Itálii a následné překlady do němčiny a dalších evropských jazyků triumfoval v Čechách nejprve jako autor světového bestselleru a spisovatel krásné prózy a až následně jako esejista. Pražští hungaristé přitom již od počátku 90. let upozorňovali na Máraiho eseje a deníky, Márai je ostatně přítomen i v odeonském Slovníku maďarských spisovatelů (1971) a jeho tehdejší charakteristika z pera Pétera Rákose je výstižná a platná doposud.

Možná je to ale logické a možná by si to Márai i takto přál: triumfovat v Praze, kde se po léta bil jeho otec v parlamentě za práva maďarské menšiny, nikoliv jako příslušník menšiny či jako pouhý středoevropský spisovatel, ale jako světový a suverénní autor, který k nám přišel, ovšem, ze Západu.

